देवलः" । एकोद्दिष्टविधिकत्वात् सांवत्सरिकं श्राद्धमपि एकोद्दिष्टशब्देन शास्त्रे व्यवह्रियते । "एकं दिष्टं सुता दश" "एकोद्दिष्टं न पार्वणम्" इति च स्मृत्योः सांवत्सरिकेऽपि तथा प्रयोगात् ।

एकोद्दिष्टाधिकारिणस्तु निर्णं० सि० दर्शिताः यथा "चन्द्रिकायां सुमन्तुः "मातुः पितुः प्रकुर्वीत संस्थितस्यौरसः सुतः । पैतृमेधिकसंस्कारं मन्त्रपूर्वकमादृतः" । तत्रैव हेमाद्रौ शङ्खः "पितुः पुत्रेण कर्त्तव्या पिण्डदानोदकक्रिया । पुत्राभावे तु पत्नी स्यात्तदभावे तु सोदरः । अत्र पुत्रपदं यद्यपि क्षेत्रजादिद्वादशविधपुत्रपरम् । ते च द्वादशपुत्रा याज्ञवल्क्येनोक्ताः "औरसो धर्मपत्नीजस्तत्समः पुत्रिकासुतः । क्षेत्रजः क्षेत्रजातस्तु सगोत्रेणेतरेण वा । गूढे प्रच्छन्न उत्पन्नो गूढजस्तु सुतः स्मृतः । कानीनः कन्यकाजातो मातामहसुतः स्मृतः । अक्षतायां क्षतायां वा जातः पौनर्भवः स्मृतः । दद्यान्माता पिता वा यं स पुत्रो दत्तकोभवेत् । क्रीतश्च ताभ्यां विक्रीतः कृत्रिमः स्यात् स्वयंकृतः । दत्तात्मा तु स्वयंदत्तो गर्भे विद्धः सहोढजः । उत्सृष्टो गृह्यते यस्तु सोऽपविद्धोभवेत्सुतः । पिण्डदोऽंशहरश्चैषां पूर्वाभावे परःपरः" । इति तथापि "दत्तौरसेतरेषां तु पुत्रत्वेन परिग्रहः" इति हेमाद्रावादित्यपुराणे कलावितरेषां पुत्रत्वनिषेधादौरसदत्तपरमेव । यद्यपि "पिण्डदोऽंशहरश्चैषां पूर्वाभावे परःपरः" इति याज्ञवल्क्योक्तेरौरसाभावे दत्तकप्राप्तिस्तथाप्यौरसाभावे पौत्रः प्रपौत्रस्तदभावे दत्तकादय इति ज्ञेयम् । "पुत्रेण लोकान् जयति पौत्रेणानन्त्यमश्नुते" इति "अथ पुत्रेण पौत्रेण ब्रह्मणाप्नोति विष्टपमिति" जीमूतवाहनधृतहारीतवसिष्ठशङ्खलिखितोक्तेः "लोकानन्त्यन्दिवःप्राप्तिः पुत्रपौत्रप्रपौत्रकैरिति" याज्ञवल्क्योक्तेश्च । "पुत्रः पौत्रश्च तत्पुत्रः पुत्रिकापुत्र एव च । पत्नी भ्राता च तज्जश्च पिता माता स्नुषा तथा । भगिनी भागिनेयश्च सपिण्डःसोदकस्तथा । असन्निधाने पूर्वेषां सुतरे पिण्डदाः स्मृताः" इति स्मृतिसंग्रहे प्रपौत्रानन्तरं पुत्रिकापुत्रोक्तेस्तत्समत्वाच्च दत्तकस्य । यद्यपि बृहस्पतिना "पौत्रश्च पुत्रिकापुत्रः स्वर्गप्राप्तिकरावुभौ । रिक्थे च पिण्डदाने च समौ तौ परिकीर्त्तितावि" पौत्रसाम्यमुक्तम् । याज्ञवल्क्येन च "औरसोधर्मपत्नीजस्तत्समः पुत्रिकासुतः" इत्यौरससाम्यमुक्तम् "तथापि लोके राजसमोमन्त्रीत्यादौ किञ्चिन्न्यूने समशब्दप्रयोगाद्गौणसाम्ययोः साम्यायोगाच्च स्तुत्यर्थन्तत् न तु समविकल्प इति भ्रमितव्यम् । "पुत्रः पौत्रः प्रपौत्रो वा भ्राता वा भ्रातृसन्ततिः । सपिण्डः सन्ततिर्वापि क्रियार्हा नृप ! जायते । एषामभावे सर्वेषां समानोदकसन्ततिः । मातृपक्षः सपिण्डेन सम्बद्धो यो जलेन वा । कुलद्वयेऽपि चोच्छिन्ने स्त्रीभिः कार्या क्रिया नृप ! । तत्सङ्घान्तर्गतैर्वापितद्रिक्थात्कारयेन्नृपः" इति विष्णुपुराणाच्च प्रपौत्रानन्तरन्दत्तकादयः इति पृथ्वीचन्द्रमदनरत्नकालादर्शादयः । मदनपारिजातेऽप्येवम् । बोपदेवरुद्रधरादयस्तु "पुत्रेषु विद्यमानेषु नान्योवै कारयेत्स्वधाम्" इति सुमन्तूक्तेः "पितामहः पितुः पश्चात्पञ्चत्वं यदि गच्छति । पौत्रेणैकादशाहादि कर्त्तव्यं श्राद्धषोडशम् । नैतत्पौत्रेण कर्त्तव्यं पुत्रवांश्चेत्पितामहः" इति छन्दोगपरिशिष्टे च पुत्रशब्दस्य द्वादशविधसुतपरत्वात् पूर्वाभावे परःपर इत्यस्यानन्यपरत्वाच्च दत्तकाद्यभावे पौत्रादीनामधिकार इत्याहुः । अतएव निषेधादुपनीतपौत्रसत्त्वेऽप्यनुपनीतपुत्रस्यैवाधिकारः । औरसस्याप्यनुपनीतोऽपि कुर्यादित्याह पृथ्वीच० सुमन्तुः । "श्राद्धं कुर्यादवश्य तु प्रमीतपितृकोद्विजः । व्रतस्थो वाऽव्रतस्थो वा एकएव भवेद्यदि" इति मनुः । "कुर्यादनुपनीतोपि श्राद्धमेको हि यः सुतः । पितृयज्ञाहुतिं पाणौ जुहुयाद्ब्राह्मणस्य सः" मनुः "नह्यस्मिन् युज्यते कर्म्माकञ्चिदामौञ्जिबन्धनात्" । सुमन्तुरपि नाभिव्याहारयेद्ब्रह्म यावन्मौञ्जी निबध्यते । मन्त्राननुपनीतोऽपि पठेदेवैक औरसः" । ब्रह्म वेदम् मन्त्रपाठस्त्रिवर्षकृतचूडस्यैव । "अनुपेतोऽपि कुर्वीत मन्त्रवत्पैतृमेधिकम् । यद्यसौ कृतचूडःस्याद्यदि स्याच्च त्रिवत्सरः" इति सुमन्तूक्तेः । यत्तु व्याघ्रः "कृतचूडस्तु कुर्वीत उदकं पिण्डमेव च । स्वधाकारं प्रयुञ्जीत वेदोच्चारं न कारयेदिति" यच्च स्मृतिसंग्रहे "कृतचूडोऽनुपेतश्च पित्रोः श्राद्धं समाचरेत् । उदाहरेत्स्वधाकारं न तु वेदाक्षराण्यसाविति" । तत्प्रथमवर्षचूडाविषयमिति माधवमदनरत्नपृथ्वीचन्द्राः । त्रिवर्षोर्द्ध्वं मन्त्रवत्त्वस्य विकल्प इति चन्द्रिका बोपदेवश्च । मदनरत्नेस्कान्दे । "यज्ञेषु मन्त्रवत्कर्म पत्नी कुर्याद्यथा नृप ! । तथौद्धदैहिकं कर्म कुर्यात् सा धर्मसंस्कृता" । अग्नौ तु कात्यायनः । "असंस्कृतेन पत्या च अग्निदानं समन्त्रकम् । कर्त्तव्यमितरत्सर्वं कारयेदन्यमेव हि" । पुत्रस्य न जन्मतोऽधिकारी किन्तु वर्षोत्तरमिति कालादर्शः "चौलादाद्याद्विद-